

DÉRY TIBOR író (1894–1977)

1954-ben Nagy Imre reformtörekvései mellé áll, segíti az 1955. őszi értelmiségi memorandum megszületését. 1956. június 27-én a Petőfi Körnek a sajtóról és a tájékoztatásról szóló vitáján kiáll a nyilvánosság bővítése mellett, ezért kizárják a pártból. A Magyar Írók Szövetségének 1956. szeptemberi közgyűlésén elnökségi tagnak választják. A forradalom kitörése után igyekszik rávenni Nagy Imrét, hogy szüntesse meg a statáriumot, és ismerje el a felkelők követeléseit. November 2-án megjelenik az Irodalmi Újságban *Barátaim* című írása, amelyben üdvözli a forradalmat. Támogatja a Petőfi Párt Farkas Ferenc által írt határozati javaslatát a Nemzeti Kormányzó Tanács megalakítására. Írotársaival együtt követeli a Szovjetunióba deportáltak hazaengedését. 1957 áprilisában letartóztatják, az ún. „nagy íróperben” kilenc év börtönbüntetésre ítélik. 1960-ban amnesztiával szabadul.

Barátaim

„Óvjátok meg a forradalmat. Olyan méltósága volt eddig, amelyet csak az igazság adhat eszmének, embereknek. Egy dologra figyeljünk most: nem a bosszú órája ütött, hanem az igazságtevésé.

A forradalom győzött, de ha nem adunk neki időt, hogy erőre kapjon, újra elbukhat. El is sikkaszthatják azok, akiknek érdekük. Fogjunk össze: egy hazánk van, s egy életünk. Ha szavaimnak van hitele: fogjunk össze, ne egymás ellen hadakozzunk! Bízunk a nép erejében és tisztességében.

Ne folyjon több vér! Tisztelet a halottaknak.”

(Irodalmi Újság, 1956. november 2.)

Fotó: MTI

TAMÁSI ÁRON író (1897–1966)

A Rákosi-korszakban 1953-ig nem jelenhetnek meg írásai. 1954-ben a Hazafias Népfront Országos Tanácsának a tagja. 1956. szeptember 17-én a Magyar Írók Szövetségének társelnökévé választják. Október 26-án olvassa fel a rádióban *Magyar fohász* című írását, amely a Rendületlenül című röpiratban és az Irodalmi Újságban is megjelenik. Ő írja és olvassa fel a szövetség december 28-i taggyűlésén a *Gond és hitvallás* című nyilatkozatot, amelyben az írók kiállnak a

levért forradalom célkitűzései, eszményei mellett. A forradalom után egy ideig nem jelenhetnek meg művei, személyét az állambiztonság évekig figyelemmel kíséri.

Magyar fohász

„A kehely, amelyben magyarok vércseppjei szentelik meg az élető italt, a világot arra inti, hogy nagyobb gonddal és tisztább lélekkel örködjék az emberi lét méltósága fölött. A hatalmak, melyek a maguk rendszerében élni jónak és helyesnek látják, adják meg nekünk a lehetőséget, hogy mi is a magunk emberi és nemzeti formánkban élhessünk. Ez a forma nem más és nem is lesz más, mint a társadalmi demokrácia és a nemzeti függetlenség formája...

Szenvedő lélekkel áhítjuk, hogy a rontó harcok megszűnjenek; s kérjük az emberi bölcsesség szellemét, hogy e harcok küzdőit igazságtalan ítélet ne érje.

Méltó életünkért szóban és cselekedetekben a történelemhez fohászodunk. Fohászodunk mindnyájan, munkások, parasztok és ifjúság, nemkülönben jövőt álmodó költők, akik mind és mindig rendületlenül hívei vagyunk hazánknak.”

(Kossuth Rádió, 1956. október 26.)

Fotó: MTI, Zinner Erzsébet

VERES PÉTER író, politikus (1897–1970)

1939-től a Nemzeti Parasztpárt vezetőségének tagja, a második világháború befejezése után a párt elnökeként az ország egyik vezető politikusa. Az Országos Földbirtokrendező Tanács élén egyik irányítója a földosztásnak. 1947–48-ban honvédelmi miniszter. 1948 tavaszán lát napvilágot könyve, *A paraszti jövődő*. 1954-től a feloszlataig, 1957 januárjáig a Magyar Írók Szövetségének elnöke. 1956. október 23-án a Petőfi szobornál és a Bem téren ő olvassa fel a Magyar Írók Szövetségének kiáltványát. Október 31-én a Petőfi Párt irányító testületének tagjává választják.

Nyilatkozat

„...boldog vagyok, hogy ennek a népnek a fia vagyok, és hogy írója lehetek. És boldog vagyok, hogy végre százados szolgasors és megalázottság után ennek a népnek olyan fiai, olyan katonái, olyan rendőrei vannak, akik már nem hajlandók saját népüket, a nép igazságáért és a nemzet becsületéért harcoló testvéreiket halomra gyilkolni. Mert a győzelmet ez adta meg nekünk... Most születik igazi nemzetté, testvéri közösséggé a magyar nép, a mi népünk.”

(Kossuth Rádió, 1956. október 30.)

Fotó: PIM

HÁY GYULA drámaíró, műfordító (1900–1975)

A két világháború között hosszú évekig él Németországban, Ausztriában, majd a Szovjetunióban. 1956. szeptember 17-én a Magyar Írók Szövetségének társelnökévé választják. Október 6-án jelenik meg *Miért nem szeretem...* című írása az Irodalmi Újságban, vitriolos pamflet a kommunista funkcionáriusról. November 4-e hajnalán ő olvassa fel a rádióban – több nyelven – a magyar írók segélykérését a világ közvéleményéhez. 1957-ben hat év börtönre ítélik, 1960-ban amnesztiával szabadul. Osztrák meghívásra mehet 1963-ban külföldre, s végleg nyugaton marad.

Segítsetek!

„Itt a Magyar Írók Szövetsége! A világ minden írójához, tudósához, minden írószövetségéhez, akadémiájához, tudományos egyesüléséhez, a szellemi élet vezetőihez fordulunk segítségért. Kevés az idő! A tényeket ismeritek, nem kell ismertetni. Segítsetek Magyarországon! Segítsetek a magyar népen! Segítsetek a magyar írókon, tudósokon, munkásokon, paraszton, értelmiségi dolgozókon! Segítsetek! Segítsetek! Segítsetek!”

(Kossuth Rádió, 1956. november 4.)

Fotó: MTI, Reismann Mariann

NÉMETH LÁSZLÓ író, drámaíró, műfordító (1901–1975)

A Rákosi-rendszer évei alatt csak műfordításai jelenhetnek meg. 1956. szeptember 17-én, a Magyar Írók Szövetsége közgyűlésének első, titkos választásán az új elnökség tagjává választják. 1956. október 20-án mutatják be a Nemzeti Színházban az értelmiség és a hatalom viszonyát feszegető *Galilei* című drámáját. 1956. október 31-én beválasztják a Petőfi Párt néven újjáalakult Nemzeti Parasztpárt Szellemi Irányító Testületébe. A forradalom napjaiban születnek az *Emelkedő nemzet*, a *Nemzet és író* című, a forradalom szellemi jelentőségét meghatározó írásai.

Nemzet és író

„A történelemben igen ritka dolog esett itt meg, amit eddig csak elszigetelten parasztfőlkelésekben láttunk: egy nemzet, amely magától föltámadt, s maga keres ott a harc hevében pillanatnyi vezetőket magának. Ez a megdöbbentő látvány, amely a legszörnyűbb bírálata annak, amin átmentünk, úgy érzem, gyökeresen megváltoztatta nemzet és író viszonyát. Szándékosan fordítom meg a sorrendet, és mondom először a nemzetet és azután az írot, mert ebben az új helyzetben valóban nem a nemzetnek kell a Petőfi tűzoszlopaként előtte járó költőt követnie, hanem a költőnek a nemzetet.”

(Irodalmi Újság, 1956. november 2.)

Fotó: MTI, Molnár Edit

ILLYÉS GYULA költő, író, műfordító (1902–1983)

1945 tavaszától a Nemzeti Parasztpárt tagja, nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselő 1948-ig. 1946 nyarán megszervezi a Magyar Népi Művelődési Intézetet. 1946 és 1949 között a Válasz szerkesztője. 1956-ban a Magyar Írók Szövetségének elnökségi tagja, a Nemzeti Parasztpárt (Petőfi Párt néven) egyik újjászervezője. 1950-ben írt műve, az *Egy mondat a zsarnokságról* a forradalom és szabadságharc

emblemikus versévé válik, az Irodalmi Újságban jelenik meg először 1956. november 2-án.

Atlantisz sorsára jutottunk

„Azok közé a magyarok közé tartoztam, akik népüket bomló, veszendő népnek érezték...

Ezek óta a tiszta-egű október végi napok óta másképp vélekedek. Mint annyi magyar, valamiképp azt érzem, mintha még vér is más kezdene járni bennem. Azt érzem, mintha nem törpegerincű nép fia volnék. Ha most utaznék külföldön, a bejelentő lapra, azt hiszem, némi büszkeséggel írnám rá, nemzetisége? – magyar.

S nem zavar, hogy ez a hirtelen büszkélkedés nem az én érdemem. A tettet, amely ilyen jólesően csörgedeztetni bennem a magyar vért, nem én hajtottam végre. Mégsem érzem holmi szellemi orgazdának magam, aki más érdemével kérkedik. Miért? Mert ezeknek a tetteknek a végrehajtóit testvéreimnek, öcsémnek, fiaimnak érzem. Egy családban tudom velük magam. Azt érzem, hogy helyettem és nevemben cselekedtek.”

(1956. október 31., Atlantisz sorsára jutottunk. Naplójegyzetek 1956–1957, 2016.)

Fotó: PIM

ZELK ZOLTÁN költő, műfordító (1906–1981)

1945 tavaszától a Szabadság és a Népszava munkatársa, az Athenaeum Könyvkiadó lektora és a Kisdobos című gyermeklap alapító-szerkesztője. 1954-ben Nagy Imre reformtörekvései mellé áll. 1956. szeptember 17-én a Magyar Írók Szövetségének elnökségébe választják. 1956. október 23-án részt vesz a Parlament előtti tüntetésen. Október 27-én aláírja a miniszterelnökséghez címzett írószövetségi előterjesztésnek, amely a felkelők követeléseinek elismerését és a tüzszünet kihirdetését szorgalmazza. 1957. január 17-én letartóztatják, majd a Déry Tibor és társai, ún. „nagy íróperben” három év börtönbüntetésre ítélik. 1958. október 15-én egyéni amnesztiával szabadul. 1962-ig nem jelenhetnek meg írásai.

Feltámadás

Úgy vonaglanak szavaim, mint Budapest kövein
a haldoklók, s oly formátlanok, mint a magyar
ifjak és munkások szétroncsolt holtteste. De lehet-e most
másként szólnom? Én nem tudok. Én nem tudok már,
csak sikoltani. Fölsikoltani az egekre és leborulni
a világ legnagyobb hősei, a mai magyar ifjak előtt.
Óh, magyar ifjúság, s ti város-peremének meggyalázott
drága népe, hozzátok könyörgök: oldozzatok fel bűneimből
és fogadjatok magatok közé, mert higgyétek el, a lelkem
már régen a tiétek. Isten áldjon benneteket, ti élők,
s Isten veletek, ti holtak, kiknek véréből leszen a feltámadás.

(Magyar Ifjúság, 1956. november 2.)

Fotó: PIM

FEKETE GYULA író (1922–2010)

Győrffy-kollégista, 1945-ben a földosztás miniszteri biztosa Borsod megyében, majd a miskolci Szabad Szó, később a Március Tizenötödike szerkesztője, a Művelt Nép munkatársa. 1956-ban a Magyar Írók Szövetsége prózai szakosztályának titkára. Ő az egyik szervezője az utcai pénzgyűjtésnek az elesettek hozzátartozói számára. Decemberben letartóztatják, az ún. „kis íróper” keretében elítélik. 1957-ben szabadul.

Az Írószövetség mint az erkölcsi erők központja

„Október utolsó napján egyetemisták jöttek, hogy indítsunk gyűjtést az elesettek hozzátartozóinak megsegítésére. Ezt a gyűjtést csak az Írószövetség vállalhatja, lévén az egyetlen olyan szervezet az országban, amelynek van hozzá kellő hitele. Öt lőszeres ládát kértem a katonaságtól. A fiatalok segítettek a ládák fölé kitűzendő plakát elkészítését, rajzolását, festését, ráragasztottunk egy igazi százforintost, és öt

helyre tettük a ládákat: a Keletihez, a Nyugatihoz, a Nemzeti Színházhoz, az Astoriához és Budán a Gellért térre vagy a Móricz körtérre. Másodikán, pénteken tettük ki a ládákat; nemsokára már jött is egy telefon, hogy az egyik tele van, menjünk érte.”

(Elhangzott a Petőfi Irodalmi Múzeumban 2006. október 6-án)

Fotó: MTI

LAKATOS ISTVÁN költő, műfordító (1927–2002)

1954-ben kezdeményezi a Bessenyei Kör alapítását, később a Petőfi Kör vezetőségi tagja. A forradalom alatt az Igazságban jelennek meg versei és publicisztikai írásai. November 2-án bevásztják a Magyar Írók Szövetségének kibővített elnökségébe. November 4-e után összekötő a szövetség és a Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsa között. Bibó István november 6-i kibontakozási nyilatkozatát ő juttatja el az írók Bajza utcai székházába. 1957. március 12-én letartóztatják. 1959-ben szabadul a börtönből.

Gyorsfénykép

„A Körút és a Rákóczi út sarkán, mint iszonyú vastetem, hever a Sztálin szobor. A forradalmi tömegnek nem csak elkeseredése, dühe: humora is van. Az alapzatról az első órákban nem tudták ledönteni. Elfűrészelték a térde fölött, drótkötelet vetettek nyakába, ezer ember rántotta meg azt a kötelet, a bronztetem utoljára remegtette meg a várost, szörnyű dördüléssel a talapzatról lezuhant. Most itt hever, több kilométerre eredeti helyétől, a város hajdan legforgalmasabb pontján. A Rádió ostroma, a laktanyák meghódítása, az egész világ bámulatának kivívása mellett erre is jutott ideje a népnek: ide hozni. Mellette feldöntött villamos. Hosszú, fekete teteje messziről olyan, mint hatalmas, piszkos színű koporsó, koporsó a mellékelt hullához. A szobor talapzatán egy pár csizma maradt. Alatta a felírás: Sztálin.”

(Igazság, 1956. október 27.)

Fotó: MTI

TÓBIÁS ÁRON újságíró, szerkesztő (1927)

1946-tól a Magyar Rádió munkatársa. A forradalom idején a Szabad Kossuth Rádió szerkesztője. November 4-e után részt vesz a nemzeti ellenállásban. A Magyar Írók Szövetségének vezetősége november közepén őt és Varga Domokost bízza meg, hogy Bibó István tervezetét a magyar kérdés kompromisszumos megoldásáról a Központi Munkástanács elé terjessze. 1957. május 23-án tartóztatják le mint a Varga Domokos és társai, ún. „kis íróper” másodrendű vádlottját, majd egy évi börtönbüntetésre ítélik. Kiszabadulása után egy ideig könyvtárosként dolgozik.

Próba-léggömb

„A próba-léggömb, ami felettünk lebegett, azt jelentette, hogy nemcsak mi féltünk a hatalomtól, így a vádlottak, velünk az egész nép is – hanem a diktatúrának is százszor meg kellett fontolnia mindazt, amit tenni készült ellenünk...

Varga Domokosék küszöbét minden reggelre éjszakai és hajnali titokzatos látogatók után ellepték a különféle kisebb-nagyobb élelmiszersomagok, borítékba rejtett pénzüsszegek.

S a félelem hulláma így csapott át a terrort irányítók oldalára: megéri-e az írókból ekkora ügyet csinálni?

Ám a pillanatnyi megtorpanás után nem sokkal következett a »nagy íróper«, ami viszont már világviszhangra talált. S esztendőig ennek fizette meg az árát a diktatúra, a Munkás-Paraszt Forradalmi Kormány.”

(Szélgjegyzet az Íróperek nyitányához – 60 év után, 2016)

Fotó: MTI, Tóth István Csaba

GÉRE CZ ATTILA költő (1929–1956)

Családi háttere miatt egyetemre nem veszik fel, Csepelen munkásként dolgozik. Válogatott sportoló az öttusa csapatban. Hadapród múltja miatt 1950-ben bebörtönzik, koncepció perben 15 évre ítélik. A váci fogházban a Fűveskert költőcsoport tagja lesz. 1954-ben a zajló Dunát átúszva megszökik a börtönből, emiatt három év szigorított fogságot rónak ki rá. 1956. október 30-án szabadítják ki a Kozma utcai Gyűjtőfogházból. Csatlakozik a szabadságharcosokhoz, november 7-én egy szovjet tank géppuska sorozata kioltja életét.

Kenyéren és vizen

A mocskos padlón fekszem,
hátam vetem a falnak.
A fájdalom... lehet-e versem
hatalmad?

Próbálgatom Anyám mosolyát.
Lelkére még dalaim szórnám...
Könnyeket, mik már nem fagynak át
a formán.

Másom sincs, Uram. Beérem
azzal, hogy arcodat viszem;
csak így bírtam még el kenyéren
és vizen.

(Szigorított fegyház, Márianosztra, 1955. december)

PÁSKÁNDI GÉZA költő, író (1933–1995)

A kolozsvári Bolyai Egyetem hallgatója, már fiatalon megjelennek írásai az erdélyi magyar lapokban. Az 1956-os forradalom után Romániában magyarellenes intézkedések kezdődnek. Az egyetemi diákszövetség szervezésében való részvétele miatt 1957-ben letartóztatják, éppen amikor megjelenik első verseskötete. Hat év börtönre ítélik. Büntetését Szamosújváron, illetve a Duna-deltában, a salciai kényszermunkatáborban tölti le. 1963-ban szabadul. 1974-től Budapesten él.

Temetőbogarak

„Ha éltél eddig fülledt izgalomban,
hogy lelsz-e lényt, akiben irgalom van
és eltemet,
most boldogan nyugodj meg!

Van férge földnek,
rovára rögöknek,
kik fantasztái valami öröknek,
s földetlenül nem hagynak, ne rettenj,
mert nem marad itt senki temetetlen!”

(Szamosújvári börtön, Nagy Imrék kivégzésekor, 1958)

Fotó: Székely Nemzeti Múzeum, Bortnyik György

BUDA FERENC költő, műfordító (1936)

1955-től jelennek meg versei. 1957-ben három verse miatt – *Rend, Tizenöt-húszéves halottak, Pesten esik a hó* – bebörtönzik. Szabadulása után az egyetemre nem mehet vissza, öt éven át az ország különböző részein segéd-, illetve betanított munkás. Egyetemi tanulmányait 1968-ban fejezheti be. Később Pusztavacson, Kecskeméten és Kerekegyházában tanít, majd a Bács-Kiskun Megyei Levéltár munkatársa. 1986-tól a Forrás főmunkatársa.

Pesten esik a hó

Pesten esik a hó
Keringve kavarogva
A Dunán a habokra
Lelkük-vesztett romokra
Kivert ablakszemekre
Kékszájú emberekre
Csepelre és a Gyárra
A moccanatlan Várra
Tépett szélű sebeken

Dacoló üzemeken
Aszfaltra száradt véren
Megül halottfehéren
Hordja a szél a földön
Viszi a szél az égen
Pesten esik a hó
Nyílt sebre friss kötésnek
Pest talpig hófehérben

(1956. december)